

Asia: VN/2287/2020

Lausuntopyyntö työryhmän ehdotuksesta arkkitehtuuripoliittiseksi ohjelmaksi

Työryhmän ehdotus Kohti kestävää arkkitehtuuria

Yleisiä kommentteja työryhmän ehdotuksesta

Kaupunginhallitus päätti antaa opetus- ja kulttuuriministeriölle luonnoksesta arkkitehtuuripoliittiseksi ohjelmaksi seuraavan lausunnon:

Suomen edellinen ja ensimmäinen arkkitehtuuripoliittinen ohjelma eli apoli valmistui vuonna 1998. Nyt esitetty päivitys "Kohti kestävää arkkitehtuuria" on tarpeellinen ja sen tavoitteet ovat hyvät ja kunnianhimoiset. Nykyaikaisella arkkitehtuurilla on vaikutusta kaupungin toimivuuteen ja houkuttelevuuteen mutta ohjelmaehdotus luotaa arkkitehtuurin merkitystä myös laajemmin, lähtien liikkeelle yhteiskunnallisen murroksen kuvauksesta ja arkkitehtuurin roolista siinä. Murroksen haasteisiin vastataan arkkitehtuurilla viiden eri teeman kautta, ja arkkitehtuurin klassiset päämäärät kestävyys, käyttökelpoisuus ja kauneus on tavoiteasetannassa hienosti sidottu nykypäivään mm. ympäristön ja sosiaalisen kulttuurin kestävyuden, joustavuuden ja hyvinvointivaikutusten näkökulmilla.

Ohjelmaehdotus sisältää myös kiinnostavan, läpi työn kulkevan käsiteparin "rakentamisen jalanjälki" ja "arkkitehtuurin kädenjälki". Edellisellä viitataan rakennetun ympäristön aiheuttamiin kasvihuonepäästöihin sekä muihin rakentamisesta aiheutuviin ympäristölle vahingollisiin vaikutuksiin. Apoli esittääkin arkkitehtuurin keskeisenä osana ilmasto- ja ilmastohaasteiden ratkaisua. Arkkitehtuurin kädenjäljellä taas viitataan arvoihin ja merkityksiin, joita arkkitehtuurilla on osana ihmisten arkea ja kulttuuria.

Haasteena voidaan kuitenkin pitää sitä, että työn alussa on jätetty analysoimatta suomalaisen nykyarkkitehtuurin vahvuudet ja heikkoudet. Näin ollen työssä listatut tavoitteet eivät perustu tilannekatsaukseen, eivät tunnista nykypäivän ongelmia ja siten toimenpiteetkään eivät kaikilta osin ole niitä, jotka uudistaisivat arkkitehtuuriamme työn tavoitteissa mainittuun, haluttuun suuntaan. Tältä osin lopputulosta olisi todennäköisesti parantanut, jos työryhmään olisi otettu laajemmin mukaan myös rakennusalan muita tekijöitä, kuten rakennusliikkeitä ja kiinteistöinvestoreja.

Luku I Ilmastonmuutos ja luonnon monimuotoisuus

Viimeisen parin vuoden aikana on menty hyvin eteenpäin siinä, että arkkitehtuuri, rakentaminen ja kaupunkisuunnittelu nähdään osana ilmastohaasteiden ratkaisua. Tavoitteita on osattu asettaa oikein. On erittäin hyvä, että myös apoli tunnistaa vahvasti ratkaisujen löytämisen ilmastokriisiin keskeiseksi arkkitehtuuripolitiikan ja laajemmin rakennetun ympäristön kysymykseksi. Tärkeimmät huomiot liittyvätkin tekemisen vaikuttavuuteen.

Konseptien rakentamisessa on tärkeää selvien raja-arvojen määrittäminen, jotta apolin toteuttaminen johtaa osaltaan ilmastotavoitteiden toteutumiseen. Mikä esimerkiksi on riittävän alhainen energian kulutusta kuvaava E-luku, jotta voidaan saavuttaa konseptin mukainen malli? Jos tätä ei määritetä tarkemmin, ilmeisenä riskinä on apolin toteuttaminen siten, että mainittuja osatavoitteita, kuten kiertotalousratkaisuja, vesien käsittelyä ym., sisällytetään tehtäviin suunnitelmiin ja tekemiseen, mutta kokonaistavoitteiden näkökulmasta riittämättömällä painoarvolla.

Ohjelmaluonnoksessa esitetty ilmastotavoitteellisen korttelimallin luominen on kannatettava ajatus. Yhteisen mallin luominen on kuitenkin haastavaa erityisesti sijainnista ja suunnittelualueesta riippuvista, hyvin vaihtelevista reunaehdoista johtuen. Iso kysymys on myös, miten korttelimalli suhtautuu olemassa olevan kaupunkirakenteen täydentämiseen, jota yhä isompi osa kaikesta rakentamisesta on. Korttelimallin käsite kaipaa siis täsmennystä, muuten se jää liian yleiselle tasolle toteutuakseen.

Lisäksi ohjelman toimenpide-ehdotusten vaikuttavuutta lisääisi ja ehdotusten seuranta konkretisoisi, jos ohjelmassa tarkennettaisiin ja selkeytettäisiin se, mitkä toimenpiteistä kohdistuvat erityisesti korjaus- ja mitkä uudisrakentamiseen. Toimenpiteiden toteuttamisessa Helsingin kaupungin museo on alueellisena vastuumuseona halukas osaltaan edistämään rakennussuunnittelun ekologista kestävyttä, erityisesti perinteisten rakentamismenetelmien ja paikallisten rakennusmateriaalien hyödyntämisessä sekä niiden kehittämisessä nykyisiin ekologisen rakentamisen tarpeisiin.

Luku II Yhdenvertaisuus ja osallisuus

Apolin tavoitteena on, että hyvän suunnittelun ja korkealaatuisen arkkitehtuurin merkitys yhdenvertaisuuden ja osallisuuden edellytyksinä sisäistetään osana hallintoa ja politiikkaa. Arkkitehtuuri on osa tärkeää keinovalikkoa inhimillisesti arvokkaan elämän luomisessa. Luku myös huomioi ajankohtaiset vaateet monipaikkaisen elämäntavan mahdollistamisesta. Visiona on, että osallisuuden lisääminen ja eriarvoisuuden estäminen otetaan alueiden suunnittelun lähtökohdaksi. Toimenpiteinä ehdotetaan kaavoitus- ja suunnitteluprosessiin osallistumista esimerkiksi digitaalisuutta ja paikatietoa hyödyntävillä vuorovaikutusvälineillä sekä vahvistamalla prosessien monikielisyttä. Tavoite on kannatettava. Myös pandemiavuosi on osoittanut tarpeen yhä kasvavalle määrälle toisiaan tukevia tapoja eri käyttäjäryhmien osallistua oman asuinpaikkansa kehittämiseen. Tällöin huomiota tulee kiinnittää myös siihen, miten osallistetaan ne asukkaat ja ryhmät, joilla ei ole kykyä tai mahdollisuutta digitaalisten välineiden laajaan hyödyntämiseen.

Digitaalisten välineiden rinnalla korostuvat myös eri puolilla maailmaa yleistyvät laaja-alaisen yhteissuunnittelun metodit, kuten placemaking, tai työkalut yhdenvertaisuuden edistämiseksi osana kaupunkisuunnittelua. Myös nämä olisi hyvä apolissa huomioida. Kasvavan osallisuuden metodivalikon rinnalla kulkee myös kasvava tarve kehittää erilaisia yhteisiä tiloja niin julkisessa rakennuskannassa kuin kaupunkitilassa. Osallisuudessa onkin monta tasoa: ylätasolla osallisuus on kaiken kaavoituksen perusta; toisaalta uusia osallisuuden menetelmiä ja toimintatapoja tulee innovoida käyttäjille konkreettisissa kokonaisuuksissa ja pilottikohteissa. Näiden tärkeiden välineiden ja konseptien kehittyminen ja laaja-alainen hyödyntäminen edellyttää taloudellista tukea, vaikuttavia pilotteja sekä yhteistyötä eri toimijoiden kesken.

Kriittisenä huomiona ohjelmaluonnosta kohtaan voidaan esittää, ettei siinä ole analysoitu tarkemmin sitä, mikä nykyisissä osallistumis- ja suunnittelukäytännöissä johtaa yhä useammin rakennus- ja kehittämishankkeiden valituskierteisiin ja tyytymättömyyteen nykyarkkitehtuurin estetiikkaan.

Apoli esittää toimenpiteitä arkkitehtuurista osana alueiden kehittymistä,

asuntorakentamisen laadun vahvistamista ja rakennetun ympäristön hyvinvointi- ja terveysvaikutusten lisäämistä. Toimenpiteiden tarkentuessa on huomioitava, että asumisen laatu on kokonaisuus, johon kaikki nämä tekijät yhdessä vaikuttavat, mukaan lukien osallisuuden kokemukset. Kuntien ja kaupunkien rooli kokonaisuudessa on suuri. Apoli ehdottaakin tukea paikallisten apolien laatimiseen. Kun opetus- ja kulttuuriministeriö ja ympäristöministeriö sopivat Suomen ohjelman jatkovalmistelusta ja lopullisen arkkitehtuuripoliittisen ohjelman seurannasta, olisi osana kokonaisuutta hyvä edistää valtion ja kuntien säännöllistä arkkitehtuuripoliittista vuoropuhelua. Helsinki on tähän osaltaan valmis, sillä kaupungin oman apoli-ohjelman laadinta on loppusuoralla.

Luku III Talous ja kansainvälisyys

Apolin III luku pureutuu useisiin eri teemoihin suunnittelumetodeista arkkitehtuurivientiin ja matkailuun. Läpi linjan kulkee ajatus rakennetun ympäristön merkityksestä yhtenä taloutemme tärkeänä perustana. Samalla visioidaan arkkitehtien osaamisen laaja-alaisesta hyödyntämisestä osana kestäväns tulevaisuuden innovoimista. Ehdotetut toimenpiteet keskittyvät pääsääntöisesti suunnittelumetodeihin.

Hankinta- ja tilaajaosaamisen kehittäminen ja vahvistaminen nähdään tärkeänä tavoitteena kestäväns arkkitehtuurin synnyssä. Toimenpiteinä ehdotetaan osaamisen vahvistamista ja uusien ratkaisujen kehittämistä samoin kuin monipuolista arkkitehtuurikilpailujen hyödyntämistä. Hankintaosaamisen kehittämiseen panostetaan myös kaupunki- ja kuntatasoilla – esimerkiksi Helsingissä aloitti kaupunkiympäristön toimialalla vuoden 2021 alusta uusi hankintayksikkö ja suunnittelu- ja toteutuskilpailut ovat Helsingissä jo pitkä perinne. Valtakunnalliset pilotit ja osaamisen kehittämisen tuki ovat erittäin tärkeitä tiellä kohti kestäväns arkkitehtuurin vahvistamista.

Samoin digitaalisuuden mahdollisuuksien laaja kehittäminen niin tuottavuuden kuin osallisuuden näkökulmista on kannatettavaa. Datan hyödyntämisen keskeisyyttä tässä voisi apolissa korostaa entisestään.

Arkkitehtuurin mahdollisuudet matkailun vetovoimatekijänä sekä samalla matkailun kestävyuden kehittämisessä on apolissa identifioitu hyvin. Myös matkailualueiden suunnitteluun ja matkailurakentamiseen toivotaan entistä vahvempaa arkkitehtuurin kädenjäljen hyödyntämistä. Matkailun ja arkkitehtuurin kiinteä yhteys näkyy myös kulttuuriperinnön vaalimisessa, jonka avulla Suomen vetovoimaa arkkitehtuurimatkailumaana kehitetään ja siinä alueelliset vastuumuseot voivat olla osaltaan mukana asiantuntijatoimijoina.

Tavoitteet ovat yhteisiä valtakunnallisella ja paikallisella tasolla. Työ edellyttää laajaa yhteistyötä, tukitoimia ja innovatiivisia ratkaisuja niin tuotekehityksen ja markkinoinnin kuin arkkitehtuuria koskevan tiedon saatavuuden kehittämisessä. Arkkitehtuuri ja muotoilu ovat molemmat niitä asioita, joista Suomi tunnetaan. Suunnitteilla oleva uusi arkkitehtuuri- ja designmuseo Helsinkiin tulee entisestään vahvistamaan tapoja eri käyttäjäryhmien löytää arkkitehtuurin äärelle.

Kritiikkinä apolin talous- ja kansainvälisyyslukua kohtaan voidaan esittää, että vaikka luvussa todetaan, että kansallisvarallisuudestamme jopa 45 prosenttia on kiinni rakennuksissa, valitettavasti tätä näkökulmaa ei työssä syvällisemmin käsitellä. Helsingissä, jossa on pysyvänä ilmiönä pula kohtuuhintaisista asunnoista, osaavalla arkkitehtuurilla olisi suuret mahdollisuudet vaikuttaa ratkaisuihin, joilla pystytään rakentamaan kauniita, kestäviä ja kustannuskilpailukykyisiä asuntoja, mutta apoli-ohjelma ei lainkaan tarkastele tätä arkkitehtuurin kenties merkittävintä taloudellista näkökulmaa.

Luku IV Merkitys ja identiteetti

Luku IV luotaa arkkitehtuurin ja rakennetun ympäristön roolia kansallisen identiteettimme ja hyvinvointimme rakentajana, sekä peräänkuuluttaa arkkitehtuurin arvostuksen lisäämistä niin kulttuuriympäristöjen vaalimisen, julkisen keskustelun kuin tapahtuminen ja näyttelyiden kautta. Myös taide nähdään tärkeänä osana rakennushankkeita ja asuinalueiden suunnittelua. Helsingissä on hiljattain käynnistynyt kaupunginmuseon vetämänä kulttuuriympäristöohjelman laatiminen. Myös nk. taideprosenttiperiaatteen käyttöön liittyviä linjauksia ollaan päivittämässä vastaamaan niin uudistuotannon kuin korjaus- ja täydennysrakentamisen tarpeisiin.

Uutena avauksena apoli esittää kaupunkisuunnittelun ja arkkitehtuurin kirjoittajakoulun perustamista toimittajille. Ajatus on kannatettava. Kirjoittajakoulusta hyötyisivät kuitenkin myös itse suunnittelijat – osa arkkitehtuurin arvostuksen lisäämistä on eri toimijoiden ymmärryksen kasvattaminen, kuten toisessa toimenpiteessä todetaankin, ja suunnittelijat itse ovat avainroolissa tässä vuoropuhelussa. Samoin panostukset arkkitehtuuri- ja muotoilukasvatukseen yhteistyössä kaupunkien ja kuntien kanssa korostuvat keskeisinä toimenpiteinä arkkitehtuurin vahvistamisessa osana kulttuurista identiteettiämme. Alueellisilla vastuumuseoilla puolestaan olisi annettavaa toimenpiteissä, joissa kehitetään mallia tai ohjetta talo-, kortteli- ja kyläkirjalle.

Suomalaisen arkkitehtuurin näyttely- ja tapahtumakulttuurin vahvistaminen saa suunnitteilla olevasta uudesta arkkitehtuuri- ja designmuseosta keskeisen alustan ja yhteistyökumppanin. Myös keskeisiin kansainvälisiin esittäytymisiin niin tapahtumissa kuin mediassa tulee panostaa pitkäjänteisesti. Näitä esiintymisiä tukee laaja-alainen ja säännölliseen tiedonvaihtoon perustuva yhteistyö eri kansainvälistämistoimijoiden ja tapahtumien kesken, ml. kaupungit ja kunnat.

Ohjelmassa todetaan, että modernin rakennuskannan suojelun arvostusta tulisi vahvistaa ja lisätä ennakoivaa rakennussuojelua. Tämä päämäärä asetetaan kuitenkin täysin irrallisena, eikä se ota huomioon muita rakennuskannalle asetettavia tavoitteita, kuten käyttötarkoitus, taloudellinen kestävyys, käytettävyys, energiatalous tai käyttäjien toiveet. Ellei suojelussa oteta huomioon muitakin rakennukselle asetettavia tavoitteita, se voi johtaa nk. ylisuojeluun, jolloin rakennuksille ei löydy uutta ja taloudellisesti kannattavaa käyttöä ja niin rakennustaiteellisesti ja historiallisesti arvokkaat rakennukset jäävät tyhjilleen ja rapistumaan. Haasteena onkin eri tavoitteiden taitava yhteensovittaminen.

Ohjelmassa on mainittu myös valtion kiinteistöomaisuuden historiatietoisen hoidon näkökulma ja se tulisi laajentaa myös kuntien ja kaupunkien julkisen rakentamisen strategioihin, samoin tulisi huomioida kulttuurihistoriallinen näkökulma osana ihmisten suhdetta omaan menneisyyteensä.

Luku V Koulutus ja tutkimus

Luku V pureutuu arkkitehtikoulutukseen ja -tutkimukseen sekä arkkitehtuuri- ja muotoilukasvatukseen. Näistä jälkimmäiseen liittyvät ehdotukset näkyvät jo nyt monen kaupungin ja kunnan toiminnassa. Arkkitehtuuri- ja muotoilukasvatus lisää oppilaiden ympäristönlukutaitoa, arvostusta omiin lähialueisiinsa ja motivaatiota vaikuttaa oman asuinalueensa tulevaisuuteen. Vaikutukset ovat kuitenkin tätäkin laajempia, mitä soisi korostettavan apolissakin. Arkkitehtuuri- ja muotoiluoppiminen tarjoavat työkaluja luovaan ongelmanratkaisuun sekä vahvistavat vuorovaikutustaitoja ja kykyä empatiaan. Näin ne voidaankin mieltää yleisiksi tulevaisuustaidoiksi.

Apolin visiossa arkkitehtuuri- ja muotoilukasvatus kattaa koko oppimispolun ollen samalla yksi koulutusjärjestelmämme vahvuuksista. Arkkitehtuuri- ja muotoilukasvatuksella tunnistetaan olevan myös hyvää vientipotentiaalia. Apolissa esitetyt arkkitehtuuri- ja muotoilukasvatuksen toimenpiteet ovatkin erittäin kannatettavia mutta ne vaativat myös resursointia. Selkeitä osa-alueita ovat opetushenkilöstön täydennyskoulutus sekä paikalliset kehityshankkeet.

Helsingin kaupunki on jo pitkään tehnyt työtä arkkitehtuuri- ja muotoiluoppimisen parissa hyvin tuloksin niin useissa kehityshankkeissa kuin asiaan perehtyneissä pilottikouluissa. Samoin kuin apolin tavoitteissa

Helsinki on identifioinut opetushenkilöstön täydennyskoulutuksen tärkeäksi tulevaisuuden kehitysalueeksi. Tämä pitää sisällään niin uusien oppimateriaalien työstön kuin tiedon lisäämisen siitä, miten arkkitehtuuri- ja muotoiluoppimisen näkökulmat voivat palvella kaikkea opetusta.

Tulevaisuuden kehitysalueina voivat olla myös uudet pedagogiset materiaalit itse oppimisympäristöjen ja ympäröivän kaupunkitilan entistä monipuolisemmasta hyödyntämisestä.

Täydentävänä ehdotuksena apolin koulutus ja tutkimus -luvulle olisi, että siinä käsiteltäisiin myös sitä, miten arkkitehtikunnan omaa osaamista kehitetään ottamaan huomioon mm. taloudellinen rakentaminen ja käyttäjänäkökulmat. Toinen, varsin eri suunnasta asiaa lähestyvä täydennys ehdotus on, että arkkitehtuurin sisältöjen ja arvojen ymmärtämiseksi tarvitaan myös arkkitehtuurin itseisarvoisempaa tutkimusta, minkä vuoksi arkkitehtuurikoulutuksen rinnalle tulisi nostaa myös sen tutkimus. Samalla korjausrakentamisen koulutuksen erityistä roolia tulisi selkeyttää toimenpiteissä ja konkreettisenä tavoitteena esitetään harkittavaksi rakennuskonservaattorin koulutusohjelman käynnistämistä uudelleen.

Eid Terttu
Helsingin kaupunki, Kaupunginkanslia